

Štiriindvajset let po padcu berlinskega zidu in 23 let od obljubljenе dežele/države

Dr. Dimitrij Rupel, foto: Matic Štojs

V Poljčah je bila v petek, 8. novembra 2013, slavnostna seja, s katero je Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve (VSO) počastilo spomin na novembra 1990 sprejeto zgodovinsko odločitev takratnih delegatov Demosa, da bodo Slovenci o osamosvojitvi in odhodu iz Jugoslavije odločali na plebiscitu. Udeležili so se je številni osamosvojitelji na čelu s takratnim obrambnim ministrom Janezom Janšo. Slavnostni govornik je bil prvi minister za zunanje zadeve Republike Slovenije dr. Dimitrij Rupel. V nadaljevanju objavljamo njegov slavnostni govor.

*Obljuba dela dolg. (Slovenski pregovor)
Z obljubo narediš veselje bedaku.
(Balkanski pregovor)
Čas je denar. (Univerzalen pregovor)*

V drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja je izbruhnila jugoslovanska kriza, na katero so se Slovenci odzvali z dejanji, ki jim pravimo slovenska pomlad. Leta 1987 je izšla 57. številka Nove revije, leta 1988 pa se je – tudi po zaslugi komunistične nomenklature, ki je (po montiranih procesih po »osvoboditvi« in pred montiranimi procesi po osamosvojitvi) sprožila vojaški proces proti četverici – začela organizirati politična opozicija. Ko je pred 24 leti, 9. novembra 1989, padel berlinski zid, je bil normalni del slovenske družbe – podobno kot so bili normalni ljudje v drugih komunističnih državah razen morda v Srbiji – pripravljen na temeljite spremembe.

Med pomladjo in kontinuiteto Slovenija je bila podobno kot Češka, Estonija, Hrvaška, Latvija, Litva, Madžarska, Poljska ali Slovaška pripravljena na prelom z absolutistično, policijsko državo, tj. z državnim aparatom, za katerim je stala, če si sposodim besede Leonida Pitamica, »mogočna komunistična stranka«. V konkurenci, ki je bistvena sestavina demokracije in ki zaradi nakopičenih prednosti voditeljev socialističnega samoupravljanja in zaradi jugoslovanskega ozadja ni bila čisto poštena, so čudežno prevladale stranke slovenske pomladi. Slovenija je postala obljubljen dežela, pravzaprav obljubljena država. Vladajoči razred propadle države se je leta 1990 začasno preselil v opozicijo, danes pa (z nekaterimi manjšimi spremembami) sestavlja vladajočo koalicijo.

Težko je razložiti in še težje razumeti takratni položaj, kot je težko razložiti ali razumeti tudi naš današnji položaj. Čeprav je šlo za spor in celo za vojno med Slovenijo in Jugoslavijo in čeprav smo v Sloveniji zaradi tega spora in te vojne dosegli sporazum med Demosom in slovenskimi komunisti, so bile razlike med slednjimi in njihovimi tovariši v Beogradu po vsem videzu manjše, kot so bile razlike med slovenskimi

komunisti in Demosom, med njimi in nami. (Ob tem naj omenim paradoks: stranke slovenske pomladi so 1. decembra 1989 podprle vladajočo politiko, ko jo je poskusil s pohodom na Ljubljano zrušiti Slobodan Milošević; vendar si je ta politika očitno zapomnila Miloševićev recept, saj je bilo lansko vstajništvo, ki je rušilo Kanglerjevo županstvo in Janševo vlado, neverjetno podobno mitingom resnice.)

Odločitev za plebiscit Triindvajset let je tega, kar so Jože Pučnik, Peter Jambrek in Tine Hribar – ko se je izkazalo, da bo sprejemanje nove slovenske ustave trajalo dlje, kot smo mislili – v Poljčah prepričali poslance Demosa, da je treba čim prej izvesti plebiscit o samostojni in neodvisni slovenski državi. Nekateri udeleženci sestanka smo imeli sprva – bodisi v zvezi z obrambno pripravljenostjo doma, bodisi zaradi negativnih stališč v tujini – nekaj zadržkov glede dinamike osamosvojitvenih korakov, vendar je prevladalo prepričanje o zgodovinskem »oknu priložnosti«. Sledila so težavna in napeta pogajanja z opozicijo in s tedanjim predsednikom predsedstva, ki sta nasprotovala datumu (23. december) in ognjevito licitirala pri merilih veljavnosti plebiscita. V nekem trenutku sta celo predlagala, naj bi plebiscit propadel, če za samostojnost in neodvisnost ne bi glasovali vsaj dve tretjini volivcev. V tem trenutku je nastal vtis, kot da nasprotujeta samostojnosti in neodvisnosti slovenske države. Po drugi strani so k napetosti pripomogli »zagreti« zagovorniki plebiscita. Pojavila se je bojazen, da bi bila slovenska politika »zaradi malenkosti skoraj pripravljena spet zapraviti zgodovinsko priložnost«.²

Jože Pučnik je pohitel z napovedjo, da bo plebiscit pred božičem, Milan Kučan pa se je jezno spraševal, »ali Pučnik misli, da se lahko državne odločitve sprejemajo na Demosovem klubu«. Pobude oz. odločitve večine so sicer normalen pojav. Vendar takrat, novembra 1990, Demos vseeno ni odločal sam, ampak so več dni in noči trajala pogajanja z opozicijo, ta pogajanja pa so povezala vse stranke, da so si lahko razdelile zasluge za plebiscitni rezultat in za samostojno državo, ki je nastala po plebiscitu. Danes ni tako.

Opozicija takrat ni sprejemala zgodovinske priložnosti za samostojno državo brez pripomb. Ko je bilo enkrat jasno, da plebiscit bo, je skušala doseči njegov neuspeh. Danilo Türk je celo napovedoval, da plebiscit ne bo imel mednarodnopravnih posledic. Demosu je komaj uspelo privabiti tedanjo opozicijo z zgrešene na pravo stran zgodovine. Vladajoča – Demosova – koalicija je glede na zgodovinski trenutek delovala konstruktivno, povezovalno in je poskrbela za enotno ravnanje slovenske politike. Danes ni tako.

O avtorju

Dr. Dimitrij Rupel se je rodil leta 1946 v Ljubljani. Po diplomi iz primerjalne književnosti in sociologije je leta 1976 dosegel doktorat iz socioloških znanosti na Univerzi Brandeis v Bostonu. Pozneje je predaval na nekaterih tujih univerzah, sicer pa se je ukvarjal predvsem s pisateljskim, publicističnim in uredniškim delom. Bil je tudi med ustanovitvi SDZ postal njen prvi predsednik, leto dni pozneje pa je po prvih demokratičnih volitvah postal zunanji minister v Demosovi vladi. Pozneje je bil poslanec v državnem zboru, župan Ljubljane in veleposlanik v Washingtonu. Od leta 2000 do 2008 je bil zunanji minister RS. Na zadnjih volitvah je kandidiral za poslanca na listi SDS. Zdaj je upokojen.

Demos je s svojimi pobudami in odločitvami dosegel zgodovinski uspeh, ob tem pa je pred zgodovino rešil obraz tedanje opozicije, tj. aktualne koalicije. Kaj bi bilo, ko bi bila neodvisna slovenska država nastala proti volji tedanje opozicije? Od tistega časa je Slovenija najprej napredovala, nato pa je nazadovala, da je njen današnji položaj izredno slab.

Prisluškovanje pomladnim politikom Ne le tuji, celo naši, slovenski mediji so objavili – misleč, da gre za ugodno novico – podatek, da se je aktualna afera z domnevnim ameriškim in britanskim prisluškovanjem politikom prijateljskih držav izognila Sloveniji, medtem ko naj bi prisluškovalni sistemi delovali v vseh sosednjih državah, tudi v Zagrebu. Ob tem sem se spomnil razkritja, da je slovenska Udba več kot dvajset let, četrto stoletja prisluškovala mojim telefonskim pogovorom. Ob vsej neprijetnosti in ob vnebovpijočih kršitvah človekovih pravic moram ugotoviti, da sem predstavljal za Udbo neko zanimivost. Ob podatku, da Slovenije ni na seznamu prisluškovalnih točk, me je zaskrbelo, da Slovenija prisluškovalcev sploh ne zanima. Slovenija je po letu 2008 nehala biti zanimiva država. Toda pustimo šalo: živimo v usodnem in prelomnem času. Danes se postavljata dve bistveni vprašanji: prvo je, ali je vladajoča koalicija sposobna oz. pripravljena rešiti državo iz zadrege, do katere je prišlo – bolj ali manj – po njeni zaslugi, in drugo: ali je današnja opozicija pripravljena prevzeti del odgovornosti za rešitev te zadrege – s čimer bi bila zvesta tradiciji Demosa – ali pa naj posnema nekdanjo opozicijo oz. današnjo koalicijo.

Preden odgovorimo na to vprašanje in preden slišimo odgovor današnje vladajoče koalicije, moramo natančno definirati, v čem je prelomnost in usodnost našega današnjega trenutka. Leta 1990 smo bili soočeni z jugoslovansko krizo, danes pa smo soočeni s slovensko krizo, ki v nekem smislu spominja na jugoslovansko krizo. Vsak dan poslušamo o »slabih kreditih«, tj. o naraščanju državnega dolga. Dolg je, kot pove slovenski pogovor, obljuba. Kdor ne plača, kar je dolžan, se prelomi obljubo oz. je, kot pravi neki drug (balkanski) pregovor, obljubil, da bi delal veselje bedakom. Pri tem smo slišali izjavo, da »ne potrebujemo denarja, ampak čas«, kot da čas ni denar. Naši aktualni voditelji zapravljajo oboje: čas in denar.

Besedi neodvisnost in samostojnost pomenita spor – v našem primeru celo vojno – s tujo državo in z ljudmi od drugod. Vendar nekoč, kot rečeno, ni bilo posebne razlike med beograjsko in ljubljansko uradno oblastjo. Osamosvojitve smo si morali izbojevati tako rekoč med sabo in Demos je ta zrelostni izpit naroda opravil z odliko.

Je EU res nova Jugoslavija? Danes nekateri razlagajo, da je izvor današnje krize – podobno kot pred četrto stoletja – zunaj Slovenije, in tuptam slišimo predloge, naj bi se tako kot nekoč Jugoslaviji danes uprli Evropski uniji. To je seveda neumnost, pravzaprav zgodovinska prevara, v vsakem primeru pa velik nesporazum. Kot dokazuje danes pozabljen revija nekdanjega slovenskega partijskega esteblišmenta Evropa zdaj, so si nekateri Evropo nekoč predstavljali in si jo danes predstavljajo precej po svoje. Zanje Evropa pomeni večje in boljše možnosti za turizem, športna prvenstva in festivale, ne pa tudi evropskih meril.

Čeprav ni mogoče prezreti dejavnikov zunaj slovenskih moči, smo si najnovejšo krizo, predvsem pa njeno trdovratnost in globino prislužili sami. Obtoževanje Evropske unije ali Nemčije zaradi slovenskih finančnih in moralnih zadreg – pač v režiji slovenskega lutkovnega gledališča, katerega niti vlečejo oligarhi iz zaodrja – le prikriva dejanske zadrege in bistvo slovenskega poloma.

Pri tem je bila še posebno (čeprav ne vsem enako) draga lahkomišelnost bančnih lastnikov, nadzornikov in upraviteljev, branilcev t. i. nacionalnega interesa. Ti so z večdesetletno zamudo v Slovenijo presadili japijevsko, nekoč bi rekli hohštaplarsko miselnost, ki jo ponazarja geslo *Enjoy now, pay later* – Uživaj zdaj, plačaj kdaj drugič! Naslov partijskega časopisa Evropa zdaj konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je bil anticipacija kasnejše tajkunske politike, katere račune »zdaj« pregledujejo tuji računovodje. »Zdaj« naj bi namesto tistih, ki so dobili sanjske kredite in katerih imena vlada skriva kot državno skrivnost, te kredite odplačevali vsi davkoplačevalci. K skupnemu dolgu slovenskih davkoplačevalcev bo treba – po vsem videzu – navsezadnje prišteti tudi stroške za odškodnine t. i. izbrisanim, morda celo hrvaškim varčevalcem Ljubljanske banke, da ne govorimo o zgrešenih, propadlih, predvsem pa pobeglih naložbah. Da ne govorimo o nerazumnih tveganjih, kot sta – ob »verodostojnosti« in enoglasnosti hrvaških pogajalcev, da ne bojo priznali stika slovenskega morja z mednarodnimi vodami – nerazumljivo tvegana t. i. arbitražni sporazum o državni meji s Hrvaško in arbitražna skupina, ki naj bi (tokrat zares) branila dejanske slovenske nacionalne interese, ne pa tistih, ki jim nekateri pravijo »družinska srebrnina«.

Kriva je »desnica«. Mar res? Kadar jim zmanjka drugih argumentov (in to se dogaja vse pogosteje), slovenski mnenjski voditelji očitajo, da je vsega kriva politika t. i. pomladnih, desnih strank, ali še bolje, Janševe vlade, ki jo – mimogrede povedano – svet pozna po tem, da je Slovenijo pripeljala v OECD, predsedovala OVSE, IAEA (Mednarodna agencija za atomsko energijo) in EU, predvsem pa je Slovenijo postavila v evrski in schengenski sistem. Napačni očitarki (beseda je znana iz Prešernove pesmi o Apelu in čevljarju) tudi pozabljajo, da so pomladne stranke preoblikovale slovensko narodno vprašanje v slovensko državo.

Statistika pokaže, da so t. i. pomladne stranke vodile slovensko vladno vlogo vsega 7 let in pol, preostalih 15 let in pol pa so jo vodili Janez Drnovšek (kar sicer ni bilo najslabše), Tone Rop, Borut Pahor in Alenka Bratušek. Preden so Virant, Erjavec in Žerjav zrušili zadnjo pomladno vladno, je bilo rečeno, naj njen predsednik – »če ne zna« – odstopi. Dobronamerni opazovalci so razumeli, da bo naslednja vlada potemtakem strastno privržena razumnosti, elitnosti in odličnosti; znanju in znanosti, strokovnosti in izkušnosti ... Sledile so ugotovitve o pomanjkljivem magisteriju ▶

Združenje VSO se je v petek spomnilo Demosove zgodovinske odločitve o plebiscitu.

► predsednice vlade, odstavitve neskladnih in postavitev skladnih oseb, kot se je zgodilo v primeru veleposlaništva v Berlinu, pristanišča v Kopru in še marsikje. Toda najvažnejši dokaz, kako si ta vlada predstavlja znanje in strokovnost, je predlog novega zakona o visokem šolstvu.

Bistvo demokracije je – kot rečeno – pošteno tekmovanje, konkurenca. To še posebej velja pri šolstvu, pri znanju in pri informacijah. Nasprotniki demokracije in odprte družbe, ki so pisali zakon o visokem šolstvu, ne prenašajo niti konkurence niti zasebne pobude. Vendar bi se prenašali, ko bi mislili, da nasprotniki demokracije in odprte družbe strogo in v vseh primerih nasprotujejo zasebni pobudi. »Demokratski socialisti«, kot se imenujejo, prav radi ustanavljajo zasebna podjetja in tudi banke – seveda če so zavarovane z vladno podporo in davkoplačevskim denarjem. Banke so lahko zasebne, če so »njihove«. Enako velja za šole in univerze, če so »njihove«; ne velja pa za šole in univerze, če niso »njihove«.

Slavnostni govornik dr. Dimitrij Rupel

Slavnostne seje v Poljčah so se udeležili številni osamosvojitelji in vidni pomaladni politiki na čelu s takratnim obrambnim ministrom Janezom Janšo.

Gre za Slovenijo V Poljčah ni šlo le za novo državo, ampak tudi za demokracijo. Kot je bilo rečeno, so bile odločitve novembra 1990 povezane z oblikovanjem nove slovenske ustave, v kateri je zagotovljena svoboda izobraževanja, izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja ...

Evropske šole in univerze so praktično vse – ne glede na to, ali so državne, javne ali zasebne – odprle in dostopne za vse učence oz. študente, če izpolnjujejo pogoje, ki so povezani s sposobnostjo za sodelovanje v izobraževalnem procesu. Da bi bil zanesljivo odprt in svoboden, ta proces danes praktično povsod – naj gre za javne ali zasebne šole – spremljajo in usmerjajo nacionalni ali mednarodni organi, za katere je značilna distanca do državne oblasti. Državna ministrstva oz. ustrezne strokovne ustanove podpirajo in financirajo procese, ne da bi se mešali v njihovo vsebino.

V zahodnem svetu, ne le v ZDA, so se zasebne univerze izkazale kot nepogrešljiva sestavina akademske svobode in odličnosti, pri čemer mnoge zasebne univerze na seznamih najboljših univerz zasedajo prva mesta. Predlog novega zakona, ki ga je mogoče primerjati z znamenitimi jugoslovanskimi posegi v izobraževalni sistem (usmerjeno izobraževanje /1981–1987/, skupna jedra /1983/), si prizadeva v Sloveniji odpraviti avtonomijo univerze in visokih šol; prevzeti politično nadzorstvo nad visokim šolstvom, ukiniti zasebno visoko šolstvo ali vsaj bistveno otežiti njegovo

delovanje. Če postavimo v oklepaj veliko število pametnih, dobronamernih in poštenih ljudi, ki uspešno vodijo svoja podjetja in ustanove, sta – poleg osebne poštenosti in nadarjenosti – največja problema sodobne Slovenije in bistvena vzroka za aktualno krizo: (ne)sposobnost oz. (ne)kompetentnost premnogih slovenskih voditeljev ali upraviteljev. To velja za vse ravni – od državne do lokalne; za vse sisteme – od kulturnih, šolskih in pravosodnih do gospodarskih (kadar gre za državna ali javna podjetja) in drugih sistemov. Pravzaprav ne gre za posameznike in njihove kvalitete, ampak za miselnost, pravzaprav nevednost, ki temelji na domnevi, da niso važni dosežki, ampak obljube, čeprav nerealne. Ta miselnost se je obožila z različnimi propagandnimi službami in piarovci, ki so namesto tistemu, kar je bilo in kar je, fanatično privrženi tistemu, česar ni. Te službe in ti ljudje zavajajo stran od realnosti, predvsem pa od družbe svobodnega tekmovanja, ustvarjalnosti, sposobnosti, tudi stran od vrednot slovenske osamosvojitve.

Na koncu se vedno soočimo z realnostjo vsakdanjega življenja, zato je treba obljube jemati skrajno resno in jih držati. Da bi se rešili težav, potrebujemo novo zbranost in sodelovanje vseh ljudi dobre volje. Najbolj važno je, koga izberemo za odgovorno delo in kdo je tisti, ki mu zaupamo izbiro. Morda je to skoraj enako važno kot pokazati vrata tistim, ki so prelomili obljube, izdali zaupanje, zavozili državno politiko in izgubili ali si celo prilastili tuj denar. Pravzaprav je najhujše to, da so obljubljeni deželo spremenili v deželo prelomljenih in neresnih obljub.

Demos ni izključeval Za čas pred 23 leti so bili značilni naporni in dolgotrajni pogovori, pogajanja, ki so trajala vse noči, vendar smo se na koncu razšli s sporazumom in z vključitvijo vseh ljudi dobre volje. Za Demos je bila pri ideoloških in t. i. kadrovskih vprašanjih značilna politika vključevanja, ne izključevanja. To je veljalo praktično povsod: na področju bančništva, diplomacije, državne in javne uprave, v kulturi, pri nacionalnih medijih, v pravosodju, šolstvu, vojski in znanosti. Takrat smo odprli vrata vsem, ki so želeli sodelovati pri ustvarjanju nove države.

Slovenija si je z nerealnimi in neizpolnjenimi obljubami, pravzaprav z neprimerno politiko zadržala ugled v mednarodni skupnosti. Da bi si ga spet pridobila, bi morala pokazati primerno zbranost, npr. z ustanovitvijo nepristranskega telesa, zbora ali odbora ... ki bi izbral med kandidati za pomembne položaje in izbral najboljše glede na njihove sposobnosti, dosežke, poštenje – ne glede na privrženost takšni ali drugačni ideologiji. Da bi se to posrečilo, bi moral vsebovati predstavnike vseh strank, poleg tega pa predstavnike civilne družbe, cerkva, (javnih in zasebnih) univerz, Akademije znanosti in umetnosti, Zbora za republiko, Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve ... To se mi zdi edini način, s katerim bi držali in vzdržali obljube, ki smo jih oblikovali na sestanku v Poljčah pred 23 leti. **D**

- 1 Leta 1927 je profesor prava in kasneji (1929–1934) jugoslovanski veleposlanik v Washingtonu Leonid Pitamic opisoval delovanje absolutistične ali policijske države, v kateri so »v interesu države dovoljeni tudi protipravni čini«. Pitamic je opisal tudi delovanje sovjetskega sistema, ki ga je mogoče videti v »pravi luči le, ako pomnimo, da stoji za državnim aparatom mogočna komunistična stranka, katera odločuje po svojem lastnem odboru o vseh vprašanih notranje in zunanje politike«. Glej Leonid Pitamic, Država, Prevalje 1927, str. 22 in 162. Po letu 1945 so slovenske oblasti Pitamica preganjale in zapostavljale.
- 2 S temi besedami je pogajanja med Demosom in komunisti ocenjeval Janez Janša.
- 3 Glej pričevanja Janeza Janše in Dimitrija Rupla, ki sta bila navzoča na sestanku v Poljčah, 9. novembra 1990: Premiki 1992, str. 87–90, Skrivnost države 1992, str. 79–83.